

Concert - 4 mei 2022
Aanvangstijd: 12:45 uur
Locatie: Kloosterkerk Den Haag

stichting
Kunstcentrum Kloosterkerk

Robbert Muuse – bariton
Micha van Weers – piano

Verschwiegene Lieder

QR code naar de betaallink:

De miniserie “Verboden muziek” wordt mede mogelijk gemaakt door het Prins Bernard Cultuurfonds

Alle concerten worden financieel ondersteund door de gemeente Den Haag.

PROGRAMMA:

Hans Gál
(1890-1987)

Fünf Lieder, opus 33 (1917)

- 1 Vergänglichliches (*Hoffmann von Hoffmannswaldau*)
- 2 Der Wiesenbach (*Christian Morgenstern*)
- 3 Vöglein Schwermut (*Christian Morgenstern*)
- 4 Drei Prinzessinnen (*Hans Bethge / La-Ksu-Feng*)
- 5 Abend auf dem Fluß (*Hans Bethge / Tschan-Jo-Su*)

Jan van Gilse
(1881-1944)

Zwei Abendlieder

- I Requiem (*Conrad Ferdinand Meyer*) (1906)
- II Abend (*Emil Schulze-Malkowsky*) (1905)

Pavel Haas
(1899-1944)

uit: Vier Liederen op Chinese poëzie (1944) (*Bohumil Mathesius*)

- 1 Zaslach jsem divoké husy (*Ik hoorde wilde ganzen*)
- 2 V bambusém háji (*In het bamboewoud*)

BIOGRAFIE

Foto: Merlijn Doornernik

Bariton Robbert Muuse en pianiste Micha van Weers zijn een duo sinds 1994, zowel privé als muzikaal. Zij treden op in vele concertseries in Nederland, o.a. in het Koninklijk Concertgebouw, het Muziektheater in Amsterdam, en op buitenlandse podia, zoals in Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk en Italië. Naast het uitvoeren van het gevestigde liedrepertoire, vinden Robbert Muuse en Micha van Weers de uitdaging in het zoeken naar zeldzaam repertoire. Door nieuwe uitvoering en door opnamen willen zij de muziek een hernieuwde waardering en een plek op het concertpodium geven. Hun doorlopende project “*Verschwiegene Lieder*” betreft het verzamelen en

uitvoeren van verloren gewaande liederen van vervolgdde joodse componisten, die nog steeds (her-) ontdekt worden.

De CD-opnamen door Muuse en Van Weers werden in de internationale pers (o.a. Gramophone, Luister en Fonoforum) positief gewaardeerd, zoals “*Alle Lust will Ewigkeit*” (Challenge Records - 2016) met merendeels premiere-opnamen van de liederen van Julius Röntgen, en “*Songs of Quest and Inspiration*” met liederen van de tijdgenoten Cyril Scott en Ralph Vaughan Williams. Scotts liederen waren een ontdekking en nog niet eerder op CD opgenomen. Muuse en Van Weers kregen in internationale vakbladen lof om hun eenheid en expressiviteit in hun samenspel.

Magazine Luister schreef:

"Robbert Muuse zingt Scotts liederen met een heel mooi gefocuste, warme en heldere toon en duidelijke dictie... een echte liedzanger aan het werk."

"Tweede troef is Micha van Weers, die een enorm kleurenpalet uit de piano tovert en daadwerkelijk als tweede karakter in de liederen fungeert."

"...herhaalde beluistering van de cd de moeite waard..."

De **bariton Robbert Muuse** is een bekende concertzanger, hij zong grote solopartijen in diverse opera's en concerten, zoals in bekende werken van J.S. Bach, Händel, Mozart, Fauré, Mendelssohn, Brahms, Mahler, Vaughan Williams, Tsjajkovsky etc. Als solist werkte hij met onder meer het Verbier Festival Orchestra o.l.v. Valéry Gergiev; Combattimento Consort Amsterdam o.l.v. Jan Willem de Vriend; De Nederlandse Bachvereniging o.l.v. Jos van Veldhoven; met dirigenten Ed Spanjaard, Reinbert de Leeuw, Jurjen Hempel, Christoph Poppen en Paul Goodwin. Hij maakte 10 jaar deel uit van het volprezen Ensemble Pierre Robert (Franse barok) o.l.v. Frédéric Desenclos, en is hij freelance zanger bij het Nederlands Kamerkoor.

Robbert Muuse studeerde solozang in Maastricht bij Mya Besselink, in de Operschule van Karlsruhe bij Donald Litaker, en liedkunst samen met Micha van Weers bij Konrad Richter, Hartmut Höll (Mozarteum Salzburg), en Julius Drake. Hij studeerde privé bij Gary Coward in Groot-Brittannië en kreeg ook lessen van diverse grote zangers, onder wie Sir Thomas Allen, Sir Gerald Finley, Barara Bonney en Jard van Nes.

Pianiste Micha van Weers trad op in concerten met diverse zangers, en kamermuziekconcerten met instrumentalisten. Ook vormde zij vierhandige pianoduo's met wie zij concerten begeleidde zoals Orff's *Carmina Burana*, Brahms *Ein deutsches Requiem*, Rossini's *Petite Messe Solennelle*, en van Britten *Saint Nicolas Cantata*. Daarnaast gaf zij masterclasses en privés, aan liedduo's, (vocale) ensembles en instrumentalisten. Na voltooiing van haar pianostudies bij Tilly Keessen en Tonie Ehlen werd de liedkunst haar specialisatie, door zich te richten op de kunst van liedbegeleiding in de liedklas van de vermaarde pianist Konrad Richter in Stuttgart, bij Hartmut Höll aan het Mozarteum Salzburg, en bij Julius Drake in Londen. Ook volgde zij aan het Praags Conservatorium bij de concertpianist František Maxián een pianostudie van twintigste-eeuws Tsjechisch repertoire.

Thema - toelichting

Tekst: Doretthe Janssens & Thijs Bongers

Achter de titel van dit programma schuilt een onverwacht prachtige mengeling van muziekstijlen en -vormen: laat-romantiek, avant-garde, jazz, impressionisme, expressionisme en het Duitse Lied. Maar omdat de muziek van vanmiddag grotendeels gemaakt werd door mensen die leefden in de periode waarin muziek van joodse componisten het stempel “*Entartete Musik*” kreeg opgedrukt, bleven veel van deze liederen lange tijd verborgen.

Niet alleen muziek van Joodse componisten werd als *entartet* beschouwd: ook jazz, avant-garde, impressionistische en expressionistische muziek werden verbannen uit het Duitse Rijk. De verbanning van joodse musici en allerlei muziekstijlen kwam de variëteit van het Duitse muziekleven bepaald niet ten goede, terwijl het culturele leven dat tijdens de tweede Wereldoorlog zat opgesloten in Theresienstadt een fase doormaakte die we bijna een bloeiperiode kunnen noemen. Want daar werd ondanks de Duitse onderdrukking geweldige muziek gemaakt, die vervolgens voor de buitenwereld werd doodgezwegen. Op één moment na: in 1944 werd er in Theresienstadt een geraffineerd opgenomen ‘opgewekte’ propagandafilm gemaakt die moest aantonen dat Hitler de joodse bewoners daar een prachtige stad had geschonken. Hans Krása is één van degenen die in deze film te zien is als de slotscène uit zijn kinderopera *Brundibár* wordt uitgevoerd. Na voltooiing van de film werden 18000 gevangenen, onder wie alle medewerkers, ook de kinderen die in de kinderopera meespeelden, afgevoerd naar Auschwitz en vergast.

Theresienstadt, of Terezín was een uitzonderlijk concentratiekamp. Ten eerste bestond het niet uit barakken, maar was het een ommuurd provinciestadje met veel te veel inwoners. Er braken dan ook geregeld epidemieën uit. In Theresienstadt hadden de Nazi's de zogenaamde *Freizeitgestaltung* opgericht. Joodse musici konden geen lid worden van door de Duitsers opgerichte cultuurorganisaties, maar hier werden mensen in leven gehouden door juist wel lid te worden van een dergelijke organisatie. Veel kampbewoners waren door de Duitsers geselecteerd op hun intellectuele en artistieke kwaliteiten. Zij waren vrijgesteld van dwangarbeid, hadden het iets beter qua huisvesting en voeding en werkten voor de ‘*Freizeitgestaltung*’ die allerlei activiteiten organiseerde. Opera's, concerten, cabaretvoorstellingen, workshops en lezingen. Zelfs de door de Duitsers zo verfoeide jazzmuziek werd geregeld gespeeld. Dit mocht allemaal van de SS leiding omdat Theresienstadt een modelkamp moest worden. De dreiging van de transporten naar Auschwitz had op de vele aanwezige musici het effect van een artistieke snelkookpan. Bij de activiteiten werden ook andere mensen betrokken: een aantal mensen in het kamp nam de taak op zich om zoveel mogelijk papier te verzamelen en daarop notenbalken te tekenen, zodat de componist meteen aan het werk kon. Zo ontstonden er ook wel eens notenbalken met 6 lijntjes.

In Nederland stuitte de Kultuurkamer op veel verzet: Jan van Gilse weigerde lid te worden en kon daardoor zijn muzikale werkzaamheden slechts ondergronds en op schuilplaatsen voortzetten. Voor sommigen verliep het anders doordat zij naar het buitenland konden vluchten.

Hans Gál werd in 1890 geboren als zoon van een joodse dokter in een dorpje vlakbij Wenen. Hij kreeg pianoles van Richard Robert, leraar van beroemdheden als George Szell, Rudolf Serkin en Clara Haskil. In Wenen studeerde hij ook muziekgeschiedenis, en compositie kreeg hij van Mandyczewski, een goede vriend van Brahms. Later verzorgden Gál en hij de uitgave van het complete oeuvre van Brahms voor uitgeverij Breitkopf & Härtel. In 1915 kreeg hij de Oostenrijkse Staatsprijs voor compositie voor zijn eerste symfonie. Maar later schaamde Gál zich voor dit werk.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog vocht hij in Servië, Roemenië en Italië. Na de oorlog werd hij benoemd tot lector muziektheorie aan de Universiteit van Wenen, een baan waar hij in het begin niet voor werd betaald. Hij componeerde een paar opera's die ook werden opgevoerd. In 1929 werd hij op voorspraak van de dirigenten Wilhelm Furtwängler en Fritsch Busch en componist Richard Strauss benoemd tot directeur van het conservatorium in Mainz. De drie jaren die volgden waren de gelukkigste en meest productieve van zijn hele leven. Toen de nazi's in 1933 de macht overnamen werd hij op staande voet ontslagen en zijn muziek werd verboden. Zijn vierde opera zou op dat moment net tegelijk in première gaan in Dresden en Hamburg. Hij verhuisde naar Wenen maar kon daar geen vaste baan vinden. Direct na de Anschluss vluchtte hij naar Engeland om van daaruit naar de Verenigde Staten te emigreren. Dat laatste ging niet door omdat hij als burger van een vijandige natie werd geïnterneerd in een kamp. Na zijn vrijlating is hij in Engeland gebleven omdat hij werd uitgenodigd lector te worden aan de universiteit van Edinburgh. Hij vestigde zich in Edinburgh en is 97 jaar oud geworden. Hij was daar een van de initiatiefnemers van het beroemde Edinburgh International Festival. Na de Tweede Wereldoorlog werd zijn stijl van componeren gezien als ouderwets.

Als wetenschapper kreeg hij veel waardering, maar als componist heeft hij in Engeland nooit vaste voet aan de grond gekregen. Hij was daar bitter over: 'Hitler heeft dus toch nog zijn doel bereikt'. Maar sinds 2000 worden er steeds vaker opnamen gemaakt van zijn composities.

De Nederlandse **Jan van Gilse** zal misschien wel altijd bekend blijven vanwege het conflict met Willem Pijper in de periode dat hij dirigent was van het Utrechtsch Stedelijk Orkest (1917-1922). Maar om Van Gilse alleen hierom voor het voetlicht te brengen, doet hem absoluut te kort. Hij heeft grote bijdragen geleverd aan het Nederlandse muziekleven: hij heeft de arbeidsomstandigheden van de orkestmusici in Utrecht sterk weten te verbeteren, en hij was oprichter van Geneco (Genootschap van Nederlandse Componisten, 1911), Buma (1913) en de stichting Nederlandse Muziekbelangen (1933). In 1947, als Van Gilse al is overleden, wordt vanuit deze laatste stichting muziekuitgeverij Donemus opgericht. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft Van Gilse zich tot het uiterste verzet tegen de anti-joodse maatregelen. Dit betekende echter ook het einde van zijn muzikale carrière. Hij ging

in het verzet en moest onderduiken, samen met zijn vrouw Ada. In 1943 werd hun jongste zoon omgebracht door de Duitsers, in het voorjaar van 1944 werd hun oudste zoon geëxecuteerd. Dat verlies heeft Van Gilse niet kunnen verwerken. Op zijn achttiende onderduikadres, bij zijn collega-componist Rudolf Escher, werd hij ernstig ziek en op 8 september 1944 overleed hij aan kanker in het ziekenhuis te Oegstgeest, waar hij onder een schuilnaam was opgenomen. Hij moest ook onder een valse naam begraven worden. *Zwei Abendlieder* heeft Van Gilse gecomponeerd in 1905/1906 en opgedragen aan zijn schoonzus, Dina Mollinger-Hooijer. Conrad Ferdinand Meyer beschrijft in *Requiem* de kerk in Kilchberg (Zürich), waar hij nu zelf begraven ligt, evenals Thomas Mann. De tekst van het tweede lied, *Abend* is van de dichter Emil Schulze Malkowsky, over wie weinig tot niets bekend is, en het lijkt er op dat Van Gilse de enige componist is die een gedicht van hem heeft getoonzet.

De ouders van de joodse **Pavel Haas** ontdekten al vroeg zijn speciale muzikale talent, en toen hij veertien was had hij al een aantal composities geschreven. Hij ging naar het conservatorium in zijn geboortestad Brno, waar hij o.a. les kreeg van Janáček, die hem diepgaand beïnvloedde. Na zijn afstuderen verdiende hij eerst al pianospelend de kost als repetitor in operahuizen. Daarna was hij zeer succesvol als freelance componist en kreeg veel opdrachten. Vooral zijn liederen en kamermuziek deden het goed. Hij schreef ook filmmuziek en in 1938 werd er een opera van hem opgevoerd in Brno. Zijn muziek vormt een smeltkroes van invloeden: Moravische en joodse volksmuziek, Hebreeuwse gezangen en jazz horen we erin terug. Toen de Duitsers Tsjecho-Slowakije binnenmarcheerden liet hij zich scheiden van zijn niet-joodse vrouw om haar en hun dochter ellende te besparen. Het verbod op joodse muziek zette een streep door zijn carrière en toen hij in december 1941 werd geïnterneerd in Theresienstadt was hij een gebroken man met een uiterst broze gezondheid. Zijn drang om te componeren was totaal verdwenen.

Maar door collega's werd er constant druk op hem uitgeoefend. En toen de bas Karel Berman hem een compositieopdracht gaf ging Haas overstap en componeerde *Vier liederen op Chinese gedichten*. Berman zong ze voor het eerst in mei 1944. De liederen hadden zoveel succes dat ze meerdere malen herhaald moesten worden. Pavel Haas werd in oktober 1944 vergast in Auschwitz. Ook Berman werd in 1944 op transport gesteld naar Auschwitz, maar hij overleefde de dodenmarsen en werd in 1945 door de Amerikanen bevrijd. Na de oorlog studeerde hij af en hij werd in heel Europa beroemd als operaregisseur en zanger. Na de oorlog zong Berman de liederen nog vaak.

Hans Gál

Fünf Lieder, opus 33 (1917)

1 Vergängliches

(C.H. von Hoffmannswaldau)

Wo sind die Stunden
Der süßen Zeit,
Da ich zuerst empfunden,
Wie deine Lieblichkeit
Mich dir verbunden?
Sie sind verrauscht. Es bleibt doch dabei,
Daß alle Lust vergänglich sei.

Ich schwamm in Freude,
Der Liebe Hand
Spann mir ein Kleid von Seide;
Das Blatt hat sich gewandt,
Ich geh im Leide,
Ich wein jetzund, daß Lieb und Sonnenschein
Stets voller Angst und Wolken sein.

2 Der Wiesenbach

(Christian Morgenstern)

Kühl-und-klarer! Ohne Laut
führst du über Moos und helle
Steine die bewegte Welle,
Busch und Wiese gleich vertraut.

Blätter, Blumen, Früchte schwanken
Dann und wann auf dir dahin,
Wie verlorene Gedanken
Einer großen Träumerin.

3 Vöglein Schwermut

(Christian Morgenstern)

Ein schwarzes Vöglein fliegt über die Welt,
das singt so todestraurig...
Wer es hört, der hört nichts anderes mehr,
wer es hört, der tut sich ein Leides an,
der mag keine Sonne mehr schauen.

Allmitternacht ruht es sich aus
auf dem Finger des Tods.
Der streichelt's leis und spricht ihm zu:
"Flieg, mein Vöglein! flieg, mein Vöglein!"
Und wieder fliegt's flötend über die Welt.

4 Die drei Prinzessinnen

(Hans Bethge/La-Ksu-Feng)

Drei Prinzessinnen im Lande Sym
Standen an dem weißen Rand des Meeres,
Sahen aus nach einem flinken Fahrzeug,
Das sie in die Ferne führen sollte,
Zu den Ufern, wo die Freiheit wohnt.

Drei Prinzessinnen im Lande Sym
Hoben ihre Hände zu den Göttern
Und erbaten die Erfüllung ihrer
Sehnsucht, -- aber keine Götter hörten
Auf das heiße, angsterfüllte Flehn.

Drei Prinzessinnen im Lande Sym
Klagten durch die Tage, durch die Nächte,
Aber niemand hörte ihren Jammer,
Ihre Schönheit welkte wie die Blumen,
Ihre Stimme losch als wie ein Licht.

Drei Prinzessinnen im Lande Sym
Hocken alt und grau am Rand des Meeres,
Ihre Lippen reden irre Worte,
Ihre Hände spielen mit dem Sande,
Und sie streun ihn in die Haare, glaubend,
Daß es sommerliche Blumen sind . . .

5 Abend auf dem Fluss

(Hans Bethge/Tschan-Jo-Su)

Nur eine einzige Wolke
zieht am Abendhimmel hin;
Nur eine Barke schwimmt im Fluß,-
ich bin allein darin.

Nun kommt der junge Mond herauf,
ein runder Silberschild;
Im Flusse, geisterhaft bewegt,
seh ich sein Zauberbild.
Da wird die dunkle Wolke hell
und schwebt in süßer Ruh',-
Da fühl' ich weichen allen Schmerz,-
o Mond, das tatest du!

Jan van Gilse - Zwei Abendlieder

I Requiem (Conrad Ferdinand Meyer)

Bei der Abendsonne Wandern,
wann ein Dorf den Strahl verlor,
klagt sein Dunkeln es den andern
mit vertrauten Tönen vor.

Noch ein Glöcklein hat geschwiegen
auf der Höhe bis zuletzt.
Nun beginnt es sich zu wiegen,
horch, mein Kilchberg läutet jetzt!

Pavel Haas

uit: Vier Liederen op Chinese poëzie (1944)

(Tsjechisch door: Bohumil Mathesius)

Zaslech jsem divoké husy ... (WEI JING-WU)

Domov je tam, daleko tam,
mělo bys domů,
zbloudilé srdce !

Za cizí noci, v podzumním dešti,
když nejvíc studil smutku chladný van:
ve vysokém domě svém zaslech jsem
křik divokých husí.

Právě přilétly.
Domov je daleko tam.

V bambusovém háji (WANG WEI)

V bambusech nejsou lidé,
v bambusech sedím sám,
tu na loutnu zahraju tiše,
tu sobě zahvízdám.

Kdo, řekněte, lidé, kdo ví,
kde v bambusech sedím sám
a na východ srpečku luny
bambusem pozírám ?

II Abend (Emil Schulze Malkowsky)

In's Fenster hängt der Abend nun
tiefblauer Dämmer Schleier
Lasse deine fleiss'gen Hände ruhn,
in stiller Liebesfeier.

Und lass an deinem Herzen sacht
Mich träumen von den Stunden
Der Wundersel'gen Blütennacht
Da wir das Glück gefunden.

Ik hoorde een wilde gans ...

*Mijn thuis is daar, ver weg,
je zou naar huis moeten gaan, mijn
verdwaalde hart!*

*Op een vreemde nacht in de herfstregen,
toen aller-koudst een smartelijke wind blies:
hoorde ik vanuit mijn hooggelegen huis
de roep van de wilde ganzen.*

*Ze zijn net aangekomen.
Mijn thuis is ver weg, daar.*

In het bamboeboschage

*In het bamboe zijn er geen mensen,
in het bamboe zit ik alleen,
hier speel ik zachtjes op mijn luit,
hier fluit ik een deuntje voor mij heen.*

*Wie, zeg beste mensen, wie weet,
waar ik in het bamboe zit, alleen?
en waar ik naar de rijzende maan
in het oosten door het bamboeblad staar*